

10. Социальная философия : учеб. / под общ. ред. В. П. Андрущенко, Н. И. Горлача. – К. ; Х. : ИЦ “Единогор”, 2002. – 736 с.
11. *Тоффлер Э.* Революционное богатство / Элвин Тоффлер, Хейди Тоффлер. – М. : АСТ ; АСТ МОСКВА ; ПРОФИЗДАТ, 2008. – 569 с.
12. *Ходжсонс Дж.* Социально-экономические последствия прогресса знаний и нарастания сложности / Дж. Ходжсонс ; [пер. с англ. М. Каждана] // Вопросы экономики. – 2001. – № 8. – С. 32–45.

Надійшла до редколегії 03.09.2012 р.

УДК 35.088

С. В. ГАЗАРЯН

ГУМАНІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Досліджено вплив на процес вироблення технологій розвитку людського потенціалу гуманізму як методу дослідження, світогляду, каталогу цінностей. Обґрунтовано в якості методологічної основи коеволуційний підхід як взаємодія в системі “людина – суспільство – держава – природа”; запропоновано базове поняття технологій розвитку людського потенціалу.

Ключові слова: технологія, розвиток, людський потенціал, суспільство, державне управління, гуманізм, світський (секулярний) гуманізм, коеволуційний підхід.

The influence is explored on the process of making of technologies of development of human potential of humanism as: method of research, world view, catalogue of values. Koevolution approach is grounded as a methodological basis as co-operation in the system “man – society – the state – nature”; base notion of technologies of development of still human potential is offered.

Key words: technology, development, human potential, society, state administration, humanism, society (*secularism*) humanism, koevolution approach.

Останнім часом перед усіма країнами, у тому числі перед Україною, усе чіткіше вимальовується глобальність проблеми забезпечення прав і можливостей людей та покращення їх рівня життя [4]. Ці виклики часу стають усе актуальнішими для державного управління, яке повинне приймати рішення, що відповідають вимогам самого життя і забезпечують зв'язок минулого, сьогодення і майбутнього в інтересах суспільства й особистості. У зв'язку з цим, “у швидко змінному світі необхідні нові ідеї і підходи, щоб забезпечити прогрес людства” [11]. Саме тому

сьогодні все більше уваги звернено на ресурси людського зростання, на людський потенціал, на динаміку і можливості людини, так само як і на потужність наявних у неї матеріальних і енергетичних ресурсів, що вимагають від особи максимально можливої свідомості, розуму, креативності та відповідальності.

Параметрам цих вимог найкращим чином відповідає сучасний гуманістичний світогляд. Перш за все тому, що він пропонує реалістичну концепцію людини, оптимальну методологію мислення, наукову і скептичну концепцію формування етичної (практичного) думки, інакше кажучи, концепцію прийняття рішення, що відповідає високому – вільному і відповідальному – статусу людини. Затребування гуманізму пов'язано також з об'єктивним пошуком результативних, ефективних і раціональних технологій, які розширяють можливості окремим особам, громадам і народам “повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму сталому розвитку і підвищуючи якість свого життя” [12].

Термін “технології розвитку людського потенціалу” ще не зафіксовано в науковій галузі “державне управління” як стале поняття і потребує певного теоретичного осмислення. Отже, зазначений напрям наукових досліджень ще тільки формується, він є новим не лише для України, а й для інших держав.

На рубежі XX і XXI ст. світова наукова думка, яка раніше замикалася на гносеологічному, моральному чи педагогічному підході, й у такий спосіб прагнула удосконалити людський потенціал, у період активізації має як суспільної і соціальної сили сфокусувала центр уваги вчених на проблемах розкриття з максимальною повнотою уявлення про суб'єктивний фактор (діяльність народних мас, держави, класів, політичних партій, громадських рухів, окремих осіб – їх свідомість, волю, рівень розуміння об'єктивних потреб розвитку суспільства тощо) у системі соціальних зв'язків. Людський потенціал – поняття, що номінує глобальну концепцію стійкого людського розвитку, яка виникла в 90-ті рр. XX ст. у світовій і вітчизняній літературі відтоді, як М. Десаї та А. Сен винайшли індекс розвитку людського потенціалу.

Особливий інтерес у контексті дослідження становлять наукові розробки вітчизняних і зарубіжних науковців, в яких аналізуються проблеми управління людськими ресурсами, розвитком людського потенціалу та переконливо доводиться ефективність гуманістичного підходу, а саме: Л. Акера, К. Баталя, Дж. Г. Бойетта, Д. Боссаерта, О. О. Борисової, С. Вальмона, Ж. Ле Галля, Д. Гоулмана, Р. Бояціса, Е. Маккі, К. Демке, Ж. Доннадьє, П. Журавльова, В. Іванова, Д. Казаля, О. Кібанова та ін. Указуючи на застосування гуманізму в теорії управління, важливо взяти до уваги, що у сфері гуманістичних досліджень виділяються такі підходи: історичний, культурологічний, антропологічний, проблемно-концептуальний, соціоцентриський, структурно-функціональний/ топографічний, семіотичний [6]. Як бачимо, прихильники гуманізму визначають його в різних аспектах, але при цьому фіксується зміст поняття “гуманізм”: цінність людини, її право на щастя, розвиток і прояв своїх позитивних здібностей,

на свободу і відповідальність; обкреслена область поширення і застосування цього світогляду: життя світу і суспільства; а також йдеться про те, яким чином воно повинне виявлятися і реалізовуватися: вільна, розумна і відповідальна участь людини в житті суспільства і світу.

Разом з тим, гуманізм є не тільки особистим світоглядом окремої людини. Ідеї гуманізму розділяли і розділяють багато людей, що робить гуманізм суспільним явищем. У зв'язку з цим справедливим, на наш погляд, є його розгляд з позиції державного управління, так як, по-перше, “гуманізм як світогляд, заснований на здоровому глузді, не може відмовлятися від раціонального аналізу владних відносин – реальної основи організації будь-якого співтовариства людей: і держави (співтовариства в цілому)” [2, с. 56], а по-друге, ефективність державної управлінської діяльності сьогодні вже не може розцінюватися лише з погляду пошуку найдешевшого, короткого і раціонального шляху вирішення тієї або іншої соціальної проблеми. Вона повинна співвідноситися з основоположними соціальними критеріями, нормативами, індикаторами (потребами, інтересами, соціальними ресурсами). Це робить актуальним застосування при розробці технологій державного управління антропоморфних і гуманітарно-особових підходів, що дозволяють проводити людське вимірювання соціальних проблем (гасло гуманізму – “Людина – міра усіх речей”), задавати той масштаб змін, який шикуються з урахуванням людських параметрів у цілеспрямованій управлінській дії. При цьому, сутність технологій державного управління як один із проявів соціальних технологій слід розуміти в системному поєднанні наукового знання, управлінських потреб та інтересів суспільства, цілей і функцій державного управління, можливостей і елементів управлінської діяльності, а зміст – в обов'язковому масовому використанні в управлінській діяльності кращих, передових досягнень науки, мистецтва і досвіду державного управління [3, с. 108–109].

Проте необхідно відзначити очевидну недостатність комплексних досліджень цього феномена як важливої умови ефективності функціонування суб'єктів державного управління та місцевого самоврядування, які б узагальнювали науково-теоретичні напрацювання з цього питання та виходили на адекватний змісту сучасних подій рівень вироблення технологій в галузі розвитку людського потенціалу і досягнення Цілей Тисячоліття в галузі розвитку (ЦРТ).

Мета статті – дослідження на основі міждисциплінарних досягнень ціннісних, інтелектуальних і методологічних ресурсів гуманізму для вироблення сучасного наукового підходу до технологій розвитку людського потенціалу як засобів максимального зміцнення інституційної спроможності і відповідальності суб'єктів державного управління та місцевого самоврядування в галузі сталого розвитку людського потенціалу і досягнення ЦРТ.

Приступаючи до вироблення нового для галузі державного управління підходу щодо технологій розвитку людського потенціалу, корисно пам'ятати, що

XXI ст. багате на гуманістичні теорії. Це пов'язано з могутніми зіткненнями світоглядів і ідеологій, які відбуваються у світі, сучасним, дещо своєрідним, баченням самоцінності людини та її сутності. Ілюструє це розмаїття наявність достатньо чітко виражених різновидів сучасного гуманізму, серед яких найбільш значущими стали: світський (секулярний) гуманізм, в якому з очевидністю виділилися еволюційна, ноосферна і екологічна форми; релігійний (теїст) і соціальний/громадянський, тобто оформлений у спеціалізовані види неурядових і некомерційних організацій громадянського суспільства (НУО), у т.ч. і науково-просвітницького, правозахисного, політизованого або політичного характеру [6]. У ряді ідентифікованих різновидів найочевиднішим інституційним виразом парадигми сучасного гуманізму стає світський гуманізм [9, с. 3]. Ураховуючи цю обставину, в даній роботі під сучасним гуманізмом розуміється його превалюючий прояв як світський гуманізм.

Світський гуманізм є концептуальним ядром постпостмодернізму, оскільки він орієнтований на життя, науку, розум і демократію, на загальні людські норми моральності і права [Там же, с. 5–6]. У методологічному плані до сутнісних характеристик світського гуманізму включені: тверде базування на ідеї вільного дослідження всіх сфер людського інтересу, раціоналістичність, натуралістичність, скептичність, просвітницький характер, евдемонічність, зверненість до кращого, демократичність, реалістичність і оптимістичність, планетарність; меліористичність [10, с. 33–36].

Звернемося тепер до аналізу поняття “секулярний (світський)” гуманізм, оскільки в рамках відповідної парадигми гуманізму секулярність виступає як початкова її характеристика. Уперше цей термін використано Дж. Холіоаком у 1841 р. Він означає “індиферентне відношення, заперечення або виключення з розгляду релігій і релігійних точок зору” [21, с. 613]. Інше, найбільш поширене, визначення в літературі секуляризму полягає в його ототожненні зі світськістю, що розуміється як принцип відділення церкви від держави [1, с. 1079]. Неодноразово звертається до проблеми дефініції П. Куртц (саме ним було більше за всіх зроблено для утвердження і роз'яснення терміну “секулярний гуманізм”) [8, с. 136]. Теоретично розгорнену концепцію секулярного гуманізму він надає в роботі “Евпраксофія: життя без релігії”, в якій виділено і детально роз'яснено такі його складові: 1) метод дослідження – на філософській базі наукового натуралізму; 2) космічний світогляд як наукова картина світу, природи, суспільства і людини; 3) гуманістична етика; 4) цінності соціальної політики (демократичне суспільство, громадянські свободи, відділення церкви від держави, планетарний гуманізм і глобальна етика) [17, с. 23–49].

Існує багато тлумачень секулярного гуманізму, у т.ч. у різного роду маніфестах, резолюціях і заявах, які в тому або іншому ступені прагнуть набути програмно-конвенціонального статусу (“Гуманістичний маніфест I” (1933), “Гуманістичний маніфест II” (1973), “Декларація секулярного гуманізму” (1980), “Гуманістичний маніфест 2000”, “Гуманістичний маніфест III” (2003), “Неогуманізм: декларація

світських принципів і цінностей – особистих, соціальних і планетарних” (2010) та ін.). Проте узагальнене визначення світського гуманізму, що включає як багатство історичних традицій, так і новітні впливи, знаходимо в роботі П. Куртца “Мультисекуляризм: Нова програма дій”. “Секулярізм, – підкреслює Куртц, – необхідно адаптувати до різноманітних культурних умов, якщо ви хочете перетворити його на реальний чинник суспільного життя... Мультисекуляризм, як представляється, є найкращим способом досягнення цієї мети. Це шлях адаптації світських ідей і цінностей в суспільствах, в яких вони виникають” [19, с. 1]. Представляється, що введений Куртцем термін “мультисекуляризм” є достатньо прагматичним (мультисекуляризм, може стати більш життєздатною стратегією, ніж просто атеїстичний гуманізм), має не тільки моральний, але і політичний сенс.

Питання про співвідношення гуманізму і політики є дискусійним, але, як відзначає П. Куртц, історія вчить, що якщо наші переконання не знаходять своїх соціальних втілень, то вони не матимуть впливу і можуть загубитися для людства [9, с. 7]. Тому в цілому при розгляді політичних проблем світські гуманісти підкреслюють принципово правову і науково-просвітницьку установку. Підтримуючи такі політичні принципи, як свобода, правова держава, верховенство закону, демократія, соціальна справедливість, світські гуманісти вважають можливим і необхідним реалізовувати “технології гуманізації” (humanizing technology) [16, с. 123] за такими основними напрямками: програми правової освіти і виховання задля того, щоб у вирішальний момент вибору в особистій або суспільній дії в людині взяла верх краща сторона її натури; правозахисна діяльність, що відстоює принципи свободи совісті і переконань, світськості держави, свободи думки і слова, плюралізму політичних ідеологій тощо. При цьому слід пам’ятати, що гуманізм – не ідеологія, він належить усім громадянам, соціальним силам та рухам і не може бути монополізованим окремою частиною суспільства. Але враховуючи, що гуманісти не можуть і не повинні стояти зовні політики, П. Куртц зазначає, що перед гуманістами стоїть завдання виробити принципи неогуманістичної політики не в партійному або ідеологічному значенні, а в значенні відношення до політики і політичних процесів (М. Пільюччі, наприклад, пропонує надавати оцінку політичним процесам не в світлі того, чи “повинна держава володіти силою накладати обмеження на своїх громадян, а виходячи з того, як багато повинно бути цієї влади” [20, с. 101–116]. Тому останнім часом термін “гуманізм” нерідко використовується з прикметником “громадянський”. Слово “громадянський” є, щонайменше, зрозумілим широким верствам населення, і вказує на одну виключно важливу обставину: рівність усіх перед Конституцією – Основним Законом країни. На думку А. Разіна, у світлі громадянської демократичної свідомості сучасний гуманізм доцільно розуміти в трьох основних значеннях: 1) гарантії основних прав людини як умови збереження гуманних підстав його буття; 2) підтримка слабких, що виходить за рамки звичайних уявлень даного суспільства про справедливість; 3) формування соціальних і етичних якостей, що дозволяють особі здійснювати самореалізацію на базі суспільних цінностей [13, с. 177].

Розглядаючи сучасний гуманізм, слід мати на увазі, що це явище є не тільки теоретичним обґрунтуванням гуманістичних ідеалів, світоглядом індивідів і колективним світоглядом, але і сукупністю різних форм його інституалізації та соціалізації – “процес утвердження гуманізму в тканині соціального життя як магістрального напрямку розвитку. Соціалізація означає постійне розширення творчої гуманістичної практики і включення до неї все більшої кількості людей, здатних утворити критичну масу для позитивних змін” [14, с. 409]. Форми соціалізації гуманізму багатоманітні, проте в їх переліку звернемо особливу увагу на малі форми асоціації і кооперації, такі як місцеве самоврядування. На думку В. Решетнікова, саме вони принципово відкриті гуманістичним проектам, адже вирішують конкретні проблеми, динамічні і легше саморегулюються, їм легше прийняти і зберегти дух гуманізму. Проте автор не обмежується рівнем малих груп і говорить про необхідність не тільки оптимізації, але і, наскільки це можливо, гуманізації державного апарату і державної політики, особливо на фоні європейської практики соціальних держав з їх розвинутими соціальними програмами. У даному випадку йдеться про те, наскільки можлива рецепція ідей сучасного гуманізму владою всіх рівнів. Це не значить, що буде цілеспрямовано використаний досвід і ідеї практиків і теоретиків сучасного гуманізму, проте об’єктивно ідеї цього світогляду настільки елементарні і природні, що можна сказати, знаходяться “в потилиці” будь-якої людини, хоча вони і “активізовані” далеко не повним і соціально організованим чином [Там же, с. 414].

Найреалістичнішою і прийнятною формою соціалізації гуманізму є, на думку низки дослідників, саме становлення суспільної людини з розвинутим відчуттям відповідальності за себе і за своє оточення. При цьому акцент робиться не на людину взагалі, а на творчу особу, доповнюючи антропоцентризм положеннями про цінність усього живого, про зв’язок людини не тільки з соціальним, але і природним середовищем. У зв’язку з цим, гуманізм може трансформувати себе в екогуманізм, і, за словами П. Куртца, це слід зробити, щоб краще розуміти, наскільки уразливими ми стаємо, коли наш тиск на планетарне середовище незаселеного перевищує її біофізичні можливості [19, с. 135]. Тому серед гуманістів широко прийнята думка, що однієї з головних тем стає проблема гуманізації соціальних відносин та утвердження принципів екологічного гуманізму.

Резюмуючи становлення парадигми сучасного гуманізму (її деталізація надана А. Кудишиною [7]), підкреслимо, що розглянути всі сторони цього процесу неможливо в одній статті. Однак стає очевидно, що “секулярний (світський) гуманізм” відзначений спрямованістю в загальносвітове майбутнє, інтеграцією із загальнонауковими, загальнодемократичними, загальноморальними і загальноекологічними ідеями і нормами. Його цінностями і порядком денним є відкрите суспільство (громадянські свободи, обмеження монополій, особливо інфо-медійних, культивування різноманіття); демократичне суспільство (людські права, право на легальну опозицію, відділення церкви від держави, світська

держав); моральні свободи для індивідуумів і їх обов'язок перед планетарним співтовариством (терпимість до світоглядних відмінностей; секуляризація конфесійних цінностей і релігій; раціональне дослідження; відданість людському роду і планетарному співтовариству; планетарна, соціально справедлива демократична економічна система; соціальне планування; соціальна відповідальність); неприпустимість дискримінації (всі люди рівні в своїх природних можливостях, кожний з нас має право на життя, охорону здоров'я, освіту і зростання, на доступ до культурних досягнень); трансдержавність (народний світовий уряд, світовий суд, система базових планетарних інститутів, справедливе оподаткування, що враховує потреби всієї світової спільноти і кожного жителя планети Земля); планетарна етика; етнічна і расова гармонія (універсалізм, поєднуваний з культурним різноманіттям).

Звертаючись до вищенаведених ціннісних, інтелектуальних і методологічних ресурсів сучасного гуманізму, легше тепер зрозуміти, який підхід є доцільним щодо технологій розвитку людського потенціалу як засобів максимального зміцнення інституційної спроможності і відповідальності суб'єктів державного управління та місцевого самоврядування в галузі сталого розвитку людського потенціалу і досягнення ЦРТ, а також визначитись з цією дефініцією.

На нашу думку, найадекватнішим сучасним реаліям і “парадигмальним зсувам в культурі” [5, с. 118] виявляється підхід у дусі коеволюційної гуманістики, аксіології життя в її соціоприродній багатомірній цілісності: “Весь духовний процес суспільства загалом й у конкретних сферах важливо осмислити з коеволюційних позицій” [Там же, с. 390]. Поняття коеволюції, будучи біологічним за походженням, нині виявляється широко включеним в обговорення питань буття і долі людства, що підтверджують сучасні концепції глобального еволюціонізму. Найбільш показі моделі коеволюційного розвитку – еволюційна пізнавальна модель (Ж. Ламарк, В. Гумбольд, Ч. Дарвін, Т. Гекслі, Е. Зюсс, Е. Геккель, П. Кропоткін, А. Подолинський), пасіонарно-детерміністська (Л. Гумільов), ноосферна (Тейяр де Шарден, Вернадський), синергетична пізнавальна модель (І. Пригожин, Г. Хакен, С. Курдюмов, І. Добронравова, М. Кузьмін, В. Лук'янець, Е. Янч). Усі вони спрямовані на дослідження суспільства і природи. З огляду на особливості нашого дослідження в контексті державного управління, вважаємо за доцільне конкретизувати цю цілісну систему підсистемами “людина-природа”, “індивід-соціум”, “особистість-суспільство”, “громадянин-державна”. Пропонований новий ракурс пов'язано з гармонізацією відносин людини із соціальним і природним середовищем за допомогою використання інструментальних засобів – розуму, раціональності, відповідних технологій, яка все більш актуалізується як глобальна проблема в умовах розбалансованості швидко змінних соціальних умов і відносин, з розвитком людини, її духовно-психічною і біологічною природою.

Коеволюційний підхід до технологій розвитку людського потенціалу надає можливість більш чітко і системно зрозуміти регулятори, що визначають розвиток людського потенціалу в багаторівневій структурі взаємного пристосування

“людина – суспільство – держава – природа”. У методологічному відношенні принцип коеволюції дозволяє враховувати кореляцію основних еволюційних підсистем “людина-природа”, “індивід-соціум”, “особистість-суспільство”, “громадянин-держава”, де кожна з них може бути зрозумілою лише в контексті їх зв’язків і взаємодії. Крім того, коеволюційний підхід зміщує акцент у пізнавальному процесі з вивчення структури і стану об’єктів на відносини між ними, на узгодження еволюційних змін, що, у свою чергу, дозволяє перейти від дослідження їх сутності до розгляду їх існування.

Саме в рамках цього підходу формується поняття “технології розвитку людського потенціалу”. Вище розглядаючи позиції сучасного гуманізму, виділимо відстоювання людського потенціалу як мети і критерію суспільного розвитку. Оскільки цілісність культурної антропології гуманізму полягає в органічному з’єднанні об’єктоцентриських уявлень про особу як невід’ємну частину буття, що сформувалася при взаємовпливі природних, соціальних, культурних і психічних чинників становлення, і суб’єктоцентриських уявлень, у рамках яких особа розглядається в нескінченному процесі свого становлення у світлі її екзистенціальних переживань, запитань, проєктів і їх реалізацій, зрозумілим і виправданим стає трактування “технологій розвитку людського потенціалу” як засобів стимулювання вільного вияву природних почуттів і здібностей індивіда, що дозволяють йому здійснювати самореалізацію з установкою на попереджувально-відповідальну, безкорисливо-етичну діяльність, усвідомлено зацікавлене ставлення до збереження стало-багатоманітного, злагоджено-функціонуючого соціально-природного середовища.

У зв’язку з цим, завданням держави, справою політичної волі її керівників є широка і цілеспрямована підтримка технології розвитку людського потенціалу, повноцінність і активність яких залежить від втілення ідеї гуманізму.

Отже, гуманізм на сучасному етапі продовжує плідно розвиватися як такий, що долає історичні рубежі планетарний, етично-інтелектуальний, науково-просвітницький і соціальний феномен, що в змозі бути методологічною, ідейною і ціннісною опорою як для окремої особи, так і для суспільства та держави в цілому, не претендуючи при цьому на роль якогось остаточного рецептурного світогляду.

В основі аналізу сучасного гуманізму, пов’язаного з працями теоретиків і громадських діячів, близьких до Міжнародного гуманістичного і етичного союзу та Американської ради з секулярного гуманізму, переважає англо-американська версія світського (секулярного) гуманізму, в якій висловлюється упевненість у здатності людини застосувати науку і технологію для поліпшення умов людського життя.

Парадигма сучасного гуманізму цілісно представляє аргументацію важливості застосування коеволюційного підходу до технологій розвитку людського потенціалу, в якому наголошується на взаємопов’язаності і зв’язаності. Відповідно, під технологіями розвитку людського потенціалу розуміються засоби стимулювання вільного вияву природних почуттів і здібностей індивіда, що дозволяють йому здійснювати самореалізацію з установкою на попереджувально-відповідальну, безкорисливо-етичну діяльність,

усвідомлено зацікавлене ставлення до збереження стало-багатоманітного, злагоджено-функціонуючого соціально-природного середовища.

Як теоретичний феномен технології розвитку людського потенціалу об'єктивно є принципово не завершеною, відкритою метасистемою, яка включає як системні блоки таких областей знань, як філософія, антропологія, аксіологія, психологія, педагогіка, теорія еволюції, а також основи критичного мислення, соціології, космології, фізики, біології, теорії інформації і багатьох інших наук, що становлять фундамент сучасної наукової картини світу.

Технології розвитку людського потенціалу практично орієнтовані та позиціонують себе найреалістичнішими і актуальними на сучасному етапі способами оновлення і оздоровлення України на основі ідей гуманізму як базової світоглядної парадигми громадянського суспільства, стратегічної основи суспільно-історичного прогресу, згоди і співпраці між людьми, особи і суспільства-держави, суспільства і навколишнього середовища.

Література:

1. Большой энциклопедический словарь. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 1456 с.
2. *Гидулянов В.* Гуманизм: по какою сторону идеологии? / В. Гидулянов // Здравый смысл. – 1998. – № 4 (8). – С. 52–57.
3. Державне управління : навч. посіб. / [А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко] ; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання-Прес, 2003. – 343 с.
4. Доповіді ПРООН про розвиток людини: Програма розвитку ООН в Україні. – Режим доступу : www.hdr.undp.org, www.undp.ru.
5. *Когай Е. А.* Гуманизм и ценностные основания экологической культуры / Е. А. Когай // Возможность невозможного: планетарный гуманизм для России и мира. – М. : РГО, 2001. – С. 118.
6. *Кувакин В.* Гуманизм как феномен культуры: традиции исследования / В. Кувакин. – Режим доступа : <http://humanism.ru/humanism.htm>.
7. *Кудишина А. А.* Гуманизм – феномен современной культуры / А. А. Кудишина. – М. : Академический Проект, 2005. – 504 с.
8. *Куртц П.* Мужество статья: Добродетели гуманизма / П. Куртц ; пер. с англ. – М. : Российское гуманистическое общество, 2000. – 160 с.
9. *Куртц П.* Гуманизм и скептицизм – парадигмы культуры третьего тысячелетия / П. Куртц // Здравый смысл. – 2000. – № 3 (17). – С. 1–11.
10. *Куртц П.* Утверждения : Жизнь, полная радости и творчества / П. Куртц. – М. : РГО, 2005. – 345 с.
11. Неогуманизм: Декларация светских принципов и ценностей – личных, социальных и планетарных. – Режим доступа : www.pr-cy.ru/analysis/humanism.ru.
12. Об итогах 32-й Генеральной конференции ЮНЕСКО: справка / Российский комитет Программы ЮНЕСКО “Информация для всех”. – Режим доступа : <http://www.ifap.ru/pr/2003/011020b.doc>.

13. Разин А. В. Идея гуманизма в западной философии / А. В. Разин // Философия и общество. – 1998. – № 5. – С. 155–177.

14. Решетников В. А. Основные направления социализации современного гуманизма / В. А. Решетников // Современный гуманизм: проблемы и перспективы : сб. научн. тр. ; под общ. ред. В. А. Решетникова. – Иркутск : Изд-во Иркут. гос. ун-та, 2004. – С. 407–430.

15. Філософія: підручник / [В. П. Андрущенко, В. І. Волович, М. І. Горлач та ін.] ; за заг. ред. М. І. Горлача та ін. – К. ; Х., 1998. – 639 с.

16. Anderson W. T. Politics and the New Humanism / W. T. Anderson. – California : Pacific Palisades, 1973. – 83 p.

17. Kurtz P. Living without Religion : eupraxophy / P. Kurtz. – Amherst, N.Y. : Prometheus Books, 1994. – 159 p.

18. Kurtz P. Scepticism and Humanism: The New Paradigm / P. Kurtz. – New Brunswick (U.S.A), London (U.K.) : Transaction Publishers, 2001. – 306 p.

19. Kurtz P. Multisecularism. A New Agenda / P. Kurtz. – New Brunswick, USA : Transaction Publishers, 2010. – 263 p.

20. Pigliucci M. Secular Humanism and Politics: An Unappologetically Liberal Perspective / Toward a New Political Humanism. Ed. by Barry F. Seidman and Neil J. Murphy. – Buffalo, N.Y. : Prometheus Books, 2004. – P. 101–116.

21. The Encyclopedia of Unbelief. Vol. 2. – Buffalo, N.Y. : Prometheus Books, 1985. – 819 p.

Надійшла до редколегії 03.03.2012 р.

УДК 32

В. В. ГОЛУБЬ

ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ В УКРАЇНІ: ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА КІЛЬКІСНИЙ ВИМІР

Обґрунтовано, що конкретні форми політичної участі в Україні є реалізацією більш загальних форм політичної діяльності. Проаналізовано процес наближення форм політичної участі в Україні до тих, які характерні для розвинених демократичних країн.

Ключові слова: політична діяльність, політична участь, політична культура.

It is grounded that the concrete forms of political participation in Ukraine are the realization of more general forms of political activities. The process of approaching of forms of political participation in Ukraine to developed democratic countries ones is analyzed.

Key words: political activities, political participation, political culture.